

УДК 351.82

ОКРЕМІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО ПІДТРИМКИ МАЛИХ ТА СЕРЕДНІХ АГРОПІДПРИЄМСТВ

Дзядук Г. О.,

*аспірант кафедри економічної політики та менеджменту,
Харківський регіональний інститут державного управління
Національної академії державного управління при Президентові України,
м. Харків*

Досліджується проблема ефективності діяльності малих та середніх за розмірами підприємств України. Оцінено результати функціонування та розроблено пропозиції відносно державної підтримки таких агропідприємств.

Ключові слова: агропідприємства, розмір агропідприємств, державна підтримка, дотації.

Dziaduk H. O.,

*Postgraduate Student of Economic Policy and Management Department,
KRI NAPA, Kharkiv*

STATE POLICY PARTICULAR PROVISIONS FOR THE SUPPORT OF SMALL AND MEDIUM-SIZE AGRO-ENTERPRISES

The issue of business performance of small and medium-size enterprises in Ukraine is considered in the article. The results of these enterprises' operation are assessed and the proposals on state support of these agro-enterprises are drafted.

Key words: agro-enterprises, the size of agro-enterprises, state support, grants.

Постановка проблеми. У ринкових умовах господарювання головною метою діяльності підприємств є забезпечення позитивних результатів у фінансовій сфері та досягнення конкретних високих показників у галузях рослинництва й тваринництва. Саме високі результати окупності витрат під час виробництва окремих видів продукції повинні стати базою для загального успіху діяльності підприємств. Крім того, рівень ефективності виробництва так чи інакше визначає як його структуру, так і конкурентоспроможність суб'єктів господарювання. Усе це викликає як теоретичний, так і практичний інтерес широкого кола зацікавлених осіб. При цьому слід мати на увазі, що ситуація щодо цієї проблеми є доволі динамічною та швидкопливною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема ефективності діяльності малих та середніх підприємств постійно перебуває в центрі уваги багатьох дослідників. При цьому вона є багатоаспектною. Зацікавленість викликають не тільки економічні результати діяльності цієї групи підприємств, а й соціальний аспект, а також вплив на розвиток сільських територій. Цим проблемам присвячено роботи П. Саблука, В. Андрійчука, В. Зіновчука, О. Павлова, В. Юрчишина, О. Бородіної та ін. [1–4].

Мета статті полягає в оцінюванні результатів діяльності та розробленні пропозицій відносно державної підтримки малих та середніх агропідприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сьогоденних умовах у рослинництві одним із головних індикаторів ефективності виробництва культур є урожайність. Цей показник фактично акумулює в собі як технологічну інноваційність, так і рівень організації виробництва управління підприємством у цілому та збуту продукції. Слід відзначити, що урожайність

культур, як свідчать багато досліджень, є обов'язковим фактором формування позитивних фінансових результатів [8].

Подібна ситуація також має місце і в тваринництві. У даному випадку продуктивність тварин слугує базисним фактором прибутковості діяльності галузі. Особливо це стосується виробництва молока, де найбільш рентабельні підприємства мають і найбільший рівень удою на одну голову [9].

В Україні діють різні нормативні документи, що регулюють питання класифікації підприємств за розмірами [3]. Разом із тим це дає можливість вибору комплексу критеріїв для поділу підприємств із метою аналітичного оброблення інформації. За критерії поділу підприємств на малі та середні ми вирішили взяти три показники:

- площа сільськогосподарських угідь;
- чисельність працівників;
- величина доходу.

При цьому до малих підприємств, з нашої точки зору, можна віднести ті підприємства, які мали:

- площу сільськогосподарських угідь до 500 га;
- чисельність працівників до 20 осіб;
- величина доходу до 700 тис. євро.

Середніми підприємствами в сільському господарстві можуть вважатися підприємства, що мають:

- площу сільськогосподарських угідь від 500,1 до 1 500 га;
- чисельність працівників від 21 до 50 осіб;
- величину доходу до 1 500 тис. євро.

Розпочімо аналіз результатів діяльності з розгляду показників урожайності культур та продуктивності тварин у малих агропідприємств Харківської області за 2014–2016 рр. (табл. 1).

Таблиця 1

Показники урожайності культур та продуктивності тварин у малих агропідприємств Харківської області за 2014–2016 рр.

Показники	Роки			2016 у % до	
	2014	2015	2016	2014	2015
Урожайність, ц/га:					
пшениця озима	41,9	33,5	37,4	89,3	111,6
пшениця яра	38,1	19,4	32,5	85,3	167,5
кукурудза на зерно	43,1	48,0	57,5	133,4	119,8
ячмінь озимий	32,3	35,6	31,1	96,3	87,4
соняшник	26,7	25,9	24,7	92,5	95,4
соя	16,8	18,8	20,2	120,2	107,4
Середньодобовий приріст на вирощуванні та відгодівлі:					
ВРХ, г	198,6	184,5	203,8	102,6	110,5
свиней, г	118,6	369,4	250,7	211,4	67,9
птиці, г	2,1	7,0	6,5	309,5	92,9
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	3166,1	3693,0	3694,6	116,7	100,0
Середня річна несучість курей-несучок, шт.	94,4	129,7	59,0	62,5	45,5

Дані табл. 1 свідчать про коливання рівня урожайності всіх культур за аналізований період. Зокрема, урожайність пшениці озимої у 2016 р. була на 11,6 % вищою, ніж у 2015 р., але на 10,7 % нижчою, ніж у 2014 р. Її аб-

солютна величина у 2016 р. дорівнювала 37,4 ц/га. Ще в більших межах коливалась урожайність пшениці ярої. У цьому разі сталося зростання на 67,5 % її рівня до 2015 р. та падіння на 14,7 % до рівня 2014 р. за абсолютної величини у 2015 р. 19,4 ц/га, а в 2015 р. – 32,5 ц/га. Важливий момент полягає в тому, що у 2016 р. середня урожайність пшениці по Харківській області дорівнювала 44,5 ц/га. Таким чином, можна стверджувати, що урожайність в малих підприємствах доволі суттєво відрізнялась від середньої по області. Що стосується кукурудзи на зерно, то в даному випадку особливістю є те, що, на відміну від пшениці та інших культур, за аналізований період урожайність постійно зростала. Зокрема, у 2016 р. вона дорівнювала 57,5 ц/га порівняно з 43,1 ц/га у 2014 р. та 48,0 ц/га у 2015 р. Цей рівень урожайності виявився навіть вищим, ніж середня урожайність по області у 2016 р. (56,6 ц/га). Таким чином, виробництво кукурудзи на зерно в малих підприємствах може бути охарактеризовано як успішне.

Серед інших культур відзначимо майже постійний рівень урожайності соняшнику за всі три роки. При цьому сама урожайність також була на рівні, що мінімально відрізнявся від середнього по області (27,8 ц/га). З-поміж аналізованих культур позитивною тенденцією є зростання рівня урожайності сої, що збільшилася з 16,8 ц/га у 2014 р. до 20,2 ц/га у 2016 р. При цьому середнє значення названого показника по області дорівнювало 20,7 ц/га. Отже, маємо непогані результати діяльності підприємств у виробництві сої.

Переходячи до аналізу натуральних показників ефективності виробництва продукції тваринництва, зазначимо, що цей напрям діяльності малих підприємств має обмежений характер, і це, безумовно, впливає на рівень організації та ефективності виробництва. Відзначимо дуже суттєві коливання середньодобового приросту по свинях та птиці. Зокрема, щодо першого виду продукції варіація була від 118,6 грн у 2014 р. до 369,4 грн у 2015 р., тобто більш ніж у три рази. У 2016 р. середньодобовий приріст складав 250,7 грн при середній величині у сільськогосподарських підприємствах по Харківській області 451,5 грн. Подібна ситуація також має місце з середньодобового приросту ВРХ та птиці. У 2016 р. величина їх дорівнювала для малих підприємств, відповідно, 203,8 та 6,5 грн. Середнє значення цих показників по області було на рівні 492,8 та 23,0 грн. Отже, продуктивність тварин за рівнем приросту в малих підприємствах суттєво поступалося середньому показнику по області. Що стосується рівня удою молока, то у 2015–2016 рр. він майже не відрізнявся, але виявився вищим, ніж у 2014 р. на 16,7 %. Хоча це позитивна тенденція, але, якщо порівнювати з середнім рівнем по області (6 661,7 кг/гол.), показник малих підприємств суттєво поступається. Нарешті, останній із натуральних критеріїв ефективності виробництва продукції тваринництва характеризував середньорічну несучість курей-несучок. Знову відзначимо коливання цього показника, що, можливо, пов'язано з низьким рівнем обліку результатів виробництва. Разом із тим подібна величина цього показника у 2016 р. (59,0 шт.) є свідченням дуже низької організації праці, навіть із середнім рівнем по області (251,8 шт.). Загальним висновком з табл. 1 є те, що найбільш успішними малі підприємства були за кукурудзою на зерно та соєю, а найменш успішними – у виробництві продукції тваринництва.

У табл. 2 наведено показники урожайності культур та продуктивності тварин у середніх агропідприємств Харківської області за 2014–2016 рр. Відносно рівня урожайності культур необхідно зробити два важливих висновки.

По-перше, принципової різниці з малими підприємствами немає. Зокрема, урожайність пшениці озимої в 2016 р. в середніх підприємствах дорівнювала 42,6 ц/га, а в малих підприємствах – 37,4 ц/га, пшениці ярої, – відповідно, 28,8 та 32,5 ц/га, кукурудзи на зерно – 49,3 та 57,5 ц/га, соняшнику – 28,2 та 24,7 ц/га. Таким чином, маємо ситуацію коли урожайність по кукурудзі та ярій пшениці в малих підприємствах виявилася вищою, ніж у середніх, але по пшениці озимій та соняшнику ситуація була зворотною.

По-друге, лише по сої та ячменю озимому мала місце тенденція до зростання рівня урожайності, по інших культурах фактично відбувалось коливання рівня урожайності за роками.

Щодо продукції тваринництва маємо відносно вищий рівень продуктивності тварин у середніх підприємствах порівняно з малими. Зокрема, середньодобовий приріст ВРХ у 2016 р. дорівнював у середніх підприємствах 474,6 г, у малих підприємствах – 203,8 г. Приріст свиней, відповідно, дорівнював 257,3 та 250,7 г, птиці – 8,0 та 6,5 г. Що стосується середньорічного удою молока від однієї корови, то він дорівнював, відповідно, 3 938,4 та 3 694,6 кг, середньорічна несучість курки-несучки складала, відповідно, 146,5 та 59,0 шт.

Таблиця 2
Показники урожайності культур та продуктивності тварин
у середніх агропідприємств Харківської області за 2014–2016 рр.

Показники	Роки			2016 у % до	
	2014	2015	2016	2014	2015
Урожайність, ц/га:					
пшениця озима	44,8	36,0	42,6	95,1	118,3
пшениця яра	23,7	18,1	28,8	121,5	159,1
кукурудза на зерно	52,0	50,7	49,3	94,8	97,2
ячмінь озимий	29,0	28,4	38,6	133,1	135,9
соняшник	29,1	29,7	28,2	96,9	94,9
соя	13,2	17,7	18,5	140,2	104,5
ріпак озимий	24,8	20,0	12,9	52,0	64,5
Середньодобовий приріст на вирощуванні та відгодівлі:					
ВРХ, г	422,6	467,0	474,6	112,3	101,6
свиней, г	465,7	300,9	257,3	55,3	85,5
птиці, г	6,4	4,5	8,0	125,0	177,8
Середній річний удій молока від однієї корови, кг	3621,2	3659,2	3938,4	108,8	107,6
Середня річна несучість курей- несучок, штук	143,5	167,3	146,5	102,1	87,6

Таким чином, проведений нами аналіз засвідчив, що малі та середні підприємства мають свої особливості з точки зору формування структури виробництва та результатів діяльності. Зокрема, це стосується того факту, що ця група підприємств спеціалізується майже повністю на виробництві продукції рослинництва. Це пов'язано з об'єктивним фактором – більш низькою продуктивністю тварин порівняно з середніми даними по області. Водночас у галузі рослинництва рівень урожайності культур перебував приблизно на середньому рівні по області. З огляду на це державна підтримка сільського господарства повинна враховувати такі особливості.

Слід нагадати, що відповідно до Державного бюджету України на 2018 р. загальна сума підтримки повинна скласти 6,3 млрд грн проти 5,5 млрд грн у 2017 р. З цього приводу Прем'єр-міністр України Володимир Гройсман відзначав, що у пріоритеті державної політики розвиток тваринництва, фермерського і кооперативного руху, підтримка садівництва та виробництва української сільгосптехніки [5].

Зокрема, проектом бюджету було передбачено концентрацію зусиль на галузях, що зможуть забезпечити тривалий економічний ефект, а саме:

- компенсація 25 % вартості придбання нової сільгосптехніки та обладнання українського виробництва;
- компенсація частини тіла кредиту, залученого на будівництво тваринницьких комплексів, що формує ефективну ставку на рівні 3 %, відшкодування вартості введених в експлуатацію тваринницьких комплексів, збудованих власним коштом інвестора, а також здешевлення до 3 % позик для проектів, що реалізуються у сфері аквакультури, вівчарства, козівництва тощо;
- здешевлення утримання ВРХ молочного напрямку на агропідприємствах із розрахунку 1 500 грн/гол./рік;
- здешевлення утримання молодняку (до одного року), що утримується в господарствах громадян, із розрахунку 2,5 тис. грн/гол./рік;
- здешевлення на 80 % вартості посадкового матеріалу в садівництві та ягідництві;
- малим та середнім фермерським господарствам – відшкодування 100 % вартості закупленого українського насіння, 90 % вартості дорадчих послуг. Крім того, ця категорія сільськогосподарських товаровиробників отримує доступ до дешевого кредитного ресурсу, а також користується додатковою преференцією при купівлі української сільгосптехніки – їм компенсується 40 % її вартості;
- у рамках підтримки та розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів держава співфінансуватиме проекти, що реалізуються СОК у тваринництві, садівництві, будівництві овоче- та фруктових садиб, беручи на себе 70% витрат на придбання нового обладнання для них [5].

Унаслідок реалізації цієї програми підтримки Уряд прагне затвердити статус фермера як основного гравця в українському АПК та наростити частку, що генерується фермерськими господарствами в сільськогосподарському ВВП з поточних 6 % щонайменше до 10 %.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок.

Підсумовуючи результати нашого дослідження, зазначимо, що необхідно передбачити більш конкретні заходи щодо підтримки не тільки першу чергу Головні увагу повинно бути спрямовано на підтримку галузі тваринництва. Це стосується розроблення пропозицій, що зрозумілі підприємцям та мінімальним чином пов'язані з контролем з боку державних органів [6; 7]. Наприклад, дотації на одну голову тварини, що видаються за фактом наявності того чи іншого поголів'я на підприємстві, можуть надаватися двічі на рік шляхом встановлення наявності фактичного поголів'я та його паспортизації. Крім того, державі необхідно розглянути можливість повернення спеціального режиму оподаткування ПДВ відносно продукції тваринництва. Цей режим уже використовувався протягом 2014–2016 рр. і дав реальну можливість підприємствам, що виробляли продукцію тваринництва, суттєво збільшити обсяги інвестицій у галузь. Вважаємо за доцільне поширити цей досвід у першу

чергу на малі та середні підприємства, що є платниками ПДВ. Якщо підприємство не є зареєстрованим як платник цього податку, то перевага повинна надаватися прямим дотаціям в розрахунку на одну голову тварини.

Список використаних джерел

1. Андрійчук В. Г., Сас І. С. Критерії розподілу аграрних підприємств за розміром та диференціації рівня державної підтримки агробізнесу. *Економіка АПК*. 2017. № 10. С. 13–24.
2. Бородіна О. М. Інтеграція дрібних сільськогосподарських виробників до агропродовольчих ланцюгів доданої вартості: методологічні підходи та емпіричні дослідження. *Економіка і прогнозування*. 2014. № 2. С. 73–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econprog_2014_2_8.
3. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” щодо удосконалення деяких положень”. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2164-19>.
4. Саблук П. Т. Стан і напрями розвитку аграрної реформи. *Економіка АПК*. 2015. № 2. С. 10–17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2015_2_4.
5. Уряд схвалив програми підтримки аграріїв на 2018 рік. URL: <http://www.minagro.gov.ua/node/25288>.
6. Ульянченко Ю. О., Винокурова О. І. Проблеми інвестиційної привабливості регіонів України. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. Вип. 1 (28). С. 139–144.
7. Ульянченко Ю. О. Концептуальні підходи до державного регулювання розвитку кластерів. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ХарПІ НАДУ “Магістр”, 2010. № 2 (38). С. 190–197.
8. Шиян Д. В., Ульянченко Н. В. Ефективність витрат у сільськогосподарських підприємствах: монографія. Харків: Міськдрук, 2012. 204 с.
9. Шиян Н. І., Ляліна Н. С. Організаційно-економічний механізм формування прибуткового виробництва продукції скотарства: монографія. Харків: Міськдрук; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В. В. Докучаєва, 2011. –287 с.

Надійшла до редколегії 20.11.2018 р.